

HOSPITAL DE LA COVA DE SANTA LLÚCIA DE LA BISBAL DE FALSET

Enric Masip Gorgori

L'article descriu la història de l'hospital militar a la cova de Santa Llúcia durant la batalla de l'Ebre. Amb una infraestructura avançada, l'hospital va atendre centenars de ferits en condicions extremes. La cova, oblidada durant dècades, va ser redescoberta gràcies a investigadors i veterans. Avui, és un símbol de memòria històrica i homenatge als que van patir i van lluitar en aquell conflicte.

This article describes the history of the military hospital in the Cave of Santa Llúcia during the Battle of the Ebro. With its advanced infrastructure, the hospital cared for hundreds of wounded in extreme conditions. The cave, forgotten for decades, was rediscovered thanks to researchers and veterans. Today, it is a symbol of historical memory and a tribute to those who suffered and fought in this conflict.

PARAULES CLAU:

Batalla de l'Ebre, hospital militar, memòria històrica, Brigades Internacionals

KEYWORDS:

Battle of the Ebro, military hospital, historical memory, international brigades

Amb la caiguda del front d'Aragó, l'abril de 1938, les tropes franquistes havien ocupat Flix i les tropes de l'Exèrcit Republicà arribaren a la Bisbal de Falset en retirada. Són unes setmanes d'una certa disbauxa, balls, festes, competicions esportives... Però aviat comencen els preparatius de la batalla de l'Ebre.

Una gran batalla com aquesta necessitava unes grans infraestructures de suport al seu entorn, de les quals una de les més importants són els hospitals. Buscant emplaçaments, arriben a la cova de Santa Llúcia, situada a poc més d'1 km del poble i on la tradició eremita es perd en el temps i es venera la imatge de la santa.

La seva situació, la font d'aigua, les grans dimensions i les especials característiques van ser els factors decisius per instal·lar-hi un hospital militar de les Brigades Internacionals, els dies previs a la batalla de l'Ebre.

El que hi va passar durant els més de quatre mesos que va funcionar quedà oblidat i amagat entre les seves roques. Durant dècades tot quedà abandonat i, com si volgués amagar la història, el brossam ho envaï tot. Molt freqüentat fins a la guerra, després ningú volia saber res d'aquest lloc de mort i de tragèdia. Una altra batalla aquí es lliurava. Desenes de criatures destrossades dia rere dia hi arribava i, entre crits d'horror i dolor, entre llàgrimes, sang i suor, uns homes i unes dones lluitaven desesperadament, perquè la mort... no vencés a la vida!

Els primers indicis que aquí hi va passar quelcom extraordinari van venir de fora. Va ser el gener de 1987, quan uns estudiants es van presentar a l'Ajuntament preguntant per la cova; havien estat a Londres i portaven un llibre en què es podia apreciar una foto amb una filera de llits.

Però no va ser fins a l'agost de l'any 2000, amb l'arribada de la doctora Angela Jackson, que no es començà a aixecar el vel que tapava les històries i tragèdies de la batalla de l'Ebre aquí amagades. Amb ella també va arribar una petita placa amb una emotiva salutació al poble de la Bisbal signada per un grup de veterans brigadistes britànics combatents a la batalla de l'Ebre.

Pel que fa a les característiques de l'hospital, el Dr. Douglas Jolly, un metge neozelandès que hi va treballar, ens el descriu com un hospital de nivell 1, amb cent llits, tres sales d'operacions i material i utilitat quirúrgic, en aquell temps d'última generació.

Els hospitals de nivell 1 havien d'estar instal·lats en un lloc estable i segur per poder atendre ferits greus i mantenir-los ingressats un mínim de vuit dies, per tal d'evitar el perill dels trasllats.

Inicialment, a més de les instal·lacions fixes, l'hospital va disposar de sis equips quirúrgics mòbils; després, davant de l'allau de ferits que hi arribaven, se'n van traslladar tres al pont de Flix, al marge esquerre de l'Ebre.

L'element bàsic de tot aquest sistema era una unitat completa i autosuficient. Segons Jolly, estava formada per unes catorze persones amb mitjà de transport propi i tot el material per poder instal·lar ràpidament i amb efectivitat una sala d'operacions en els llocs més inversemblants.

El personal comprenia el cirurgià cap de l'equip, un ajudant de cirurgia, dos anestesistes per poder operar en dues taules a la vegada, infermeres i ajudants diversos, entre els quals hi havia un barber.

Tot aquest equip humà i material disposava de dos vehicles de transport: una ambulància per al personal i un camió, en el qual anava tota la instal·lació d'una sala d'operacions mòbil.

En el bancal de sota la cova hi havia una gran tenda pavelló de recepció i classificació de ferits, i en una petita balma al costat hi havia la cuina i un generador per electrificar l'hospital. Un petit ramat de cabres proporcionava llet, una garrafa de 4 l de la qual era portada diàriament a peu fins a l'Hospitalet des d'Ulldemolins per Esteve Franquet, en un viatge d'anada i tornada travessant el Montsant.

En els primers dies d'agost del 38 s'arribà al col·lapse total, ja hi havia uns 160 llits i els ferits no tan sols omplien l'espai de la cova sinó que també ocupaven part dels bancals de sota, com si l'hospital es trobés al cor del camp de batalla. Aquest és el motiu pel qual el director de la Sanitat Republicana sol·licités al director de l'hospital del Soleràs (Garrigues) que acceptés tots els ferits que li portessin de l'hospital de la cova. Possiblement, alguns dels morts que s'han descobert a la fossa del Soleràs venien de la cova.

A l'estiu de 2001, Angela tornà a la Bisbal i comunicà a l'ajuntament la intenció dels brigadistes supervivents de tornar i retre homenatge als companys morts a la batalla de l'Ebre, tants anys oblidats. Amb ella portà una impressionant col·lecció de fotografies de la cova hospital que havia trobat a l'Imperial War Museum de Londres: els secrets de la cova dels dies de la batalla de l'Ebre es començaven a desvelar.

◆ 4 de novembre de 2001. El retorn dels brigadistes

Aquell dia s'obrí la finestra i entrà la llum de la història en un retrobament entre velles i noves generacions. El sol sortí amb força, el dia era esplèndid, primaveral, com si la climatologia volgués contribuir també al lluïment de l'emotiva jornada. Allí ja tot estava preparat, gent d'arreu hi anava arribant i tan sols un lleuger murmuri trencava el silenci d'aquell paisatge de boscos i oliveres presidit pel majestuós Montsant. Aquell cementiri havia estat l'obra estel·lar de la República, ningú dels forans sabia que s'havia construït pocs mesos abans de la batalla de l'Ebre per acollir el son etern dels bisbalencs, però ningú tampoc imaginava que aquell petit cementiri seria el destí final de molts soldats vinguts d'arreu del món. L'acte començà amb puntualitat i arribava al punt àlgid quan després de l'ofrena floral es retirava la cortineta que cobria la placa. Un corprenedor silenci envaí el cementiri, un silenci que parlava, mentre, lentament, les emocions anaven sorgint i, com un clam sortit de les entranyes d'aquella fossa, començà a sonar el violoncel de Pau Casals amb *El cant dels ocells*. És aleshores que vaig sentir un gran esborronament, vaig notar un nus a la gola i les llàgrimes em començaren a brollar dels ulls. Eren llàgrimes per la història recuperada, tants anys oculta i recordada, ara, en el text de la placa.

◆ La llibertat no se'ns dona sense una lluita prèvia

És el clam de la brigadista britànica Penny Feiwel, de 92 anys, que ressonà amb potència entre les roques. A la cova encara hi havia més gent i allí van seguir els actes iniciats al cementiri: es descobrí una placa de record i hi va haver parlaments de representants d'institucions i del Dr. Reginald Saxton.

Amb un brindis a la pau i una ballada de sardanes es van donar per acabats els actes d'homenatge. Els brigadistes es delectaven amb una munió de joves que els havien envoltat i el Dr. Reginald Saxton es retrobava amb alguns veïns als quals havia curat les ferides. Una animada conversa s'establí aleshores entre tots: anècdotes, històries i vivències amagades i ignorades d'aquells tràgics dies sortien a la llum al cap de seixanta-tres anys.

Des d'aquell dia tot ha estat diferent. Poc després va sorgir l'Associació No Jubilem la Memòria del Priorat, els actes van tenir un gran ressò, la publicació de les llistes de soldats enterrats al cementiri i altres de la comarca ha estat clau perquè alguns familiars hi trobessin els seus desapareguts. Han estat nou fins ara a la Bisbal, on les seves famílies han vist complert el desig d'allò que semblava impossible. L'alegria és immensa no tan sols per

als familiars, sinó també per als que hem tingut la joia de poder compartir algun d'aquells moments. Ells han contat les seves històries, les seves tragèdies, les seves vivències en visitar els llocs, i tots han mostrat el seu agraïment.

M'hauria agradat poder tornar a veure el paisatge que envolta el petit cementiri i la pau que vetlla el repòs dels dissortats soldats que hi acull. En vaig sortir molt tocat per la quantitat de sofriment que hi ha reflectit a la Cova de Santa Llúcia, que, al cap i a la fi, va ser el broc de l'embut en què s'abocava la sang de la batalla.

Són paraules i un petit poema d'un familiar de Ramon Vinyeta dedicats a Josep Vinyeta i Carme Solé, els seus pares.

Oh, quina angúnia que em fa
pensar en els dies d'incertesa,
quan deixaren d'arribar les cartes.
Les hores s'esquinçaven al portal
i els jorns naixien i morien
prenyats d'un dol intuït.
I què podia fer, un pare, confús i atribolat,
per contenir les llàgrimes d'una mare
i no deixar pas a l'evidència de la mort?
Tanmateix, sobrevisqueren
sense saber a on dipositar un Parenostre,
ni quina terra vetllava el somni del fill.

Sobrevisqueren, sí, però...
amb quina angúnia i amb quina por,
a la negra i vasta nit que començava.

Des d'aleshores els actes d'homenatge han estat freqüents, les visites de col·lectius i particulars d'arreu del món es compten per milers, al llibre de visites hi estampen les seves signatures i expressen els seus sentiments, i també les cendres de la infermera Patience Darton, que hi treballava, hi foren escampades. D'ella Angela Jackson diu:

La història de la Patience va acabar l'any 2009 en aquella cova tan remota i amagada entre les muntanyes on treballava durant la batalla de l'Ebre.

En una discreta cerimònia, les cendres de la Patience hi foren escampades pel seu fill Bob i la seva família, tal com creia que hauria estat el desig de la seva mare.

Avui, aquesta cova, símbol de sentiments diversos, ja és història i és llegenda. Entre les seves roques hi han quedat per a sempre les pregàries dels creients, el treball d'unes persones, els crits i gemecs de patiment dels ferits i el silenci dels morts.

Anar allí en solitud és com reviure el passat. Amb un realisme sorprenent, sobre aquell escenari en blanc i negre apareixen les rengleres de llits amb els ferits, en sento els crits i gemecs, observo el neguit de les infermeres i infermers anat d'un llit cap a l'altre. En un racó, al costat de la paret de pedra, la infermera Aurora té cura del nen Manuel, de deu anys, ferit per les bombes. Uns metres més cap al centre hi ha la Teresina, greument ferida per la metralla i les cremades en el bombardeig del poble; alliberada dels efectes de l'anestèsia li acaben de confirmar la mort de la Dolors i la Pilar, dues filles petites de dos i set anys, brutalment destrossades per les bombes; els seus crits i plors de dolor i desesperació provoquen uns moments de silenci esborronador. El soldat Isidre, de vint-i-un anys, està agonitzant, no hi ha cap esperança; en la mateixa situació veig el José, destrossat per la metralla, i el Ramon. Són com dues criatures de disset i divuit anys de la lleva del biberó. L'Alfons és un presoner que acaba de morir i n'estan retirant el cos horriblement mutilat per la metralla, ha resistit poques hores. Al jove tinent Aureli el treuen del quiròfan; ha mort, les ferides eren tan greus que no hi ha hagut res a fer. Uns llits més enllà, la infermera Patience té cura del Harry, un jove brigadista gal·lès; fa quatre dies que agonitza i està fent els últims sospirs. Avançant entre els llits, em deturo davant d'un jove soldat: es diu Ramon i em diu que és del Masroig; està espantat per l'horror que contempla al seu voltant, però sortosament les seves ferides no són greus i en qüestió d'uns dies podrà anar cap a casa a recuperar-se. Al llit del costat, més desafortunada és la situació del Joan, un jovenet de tan sols disset o divuit anys de la lleva del biberó: ha perdut una cama per l'explosió d'un obús de morter; acaba de sortir del quiròfan, el seu estat és greu, però els doctors diuen que se salvarà. La Dolors té tot el braç dret amputat i la Josefa té ferides arreu, va enguixada dels dos braços i està molt greu; com el nen Manuel, totes dues també els han portat de Corbera d'Ebre després del gran bombardeig. La Ramona és una noia del poble que té cura de l'Steve, un brigadista ferit, però fora de perill: està assedegat i l'ajuda a beure un got d'aigua. Com altres noies, ve a l'hospital a ajudar en tot el que pot.

En girar-me cap al camí d'accés, em criden l'atenció els soldats sanitaris. Amb lliteres, porten els ferits de les ambulàncies que arriben del front cap a la tenda pavelló de classificació del bancal de sota. Els que han mort pel

camí, els porten directament cap al cementiri, els altres els pugem i van situant-los com poden en qualsevol lloc de l'hospital, esperant que a uns que acaben de morir els treguin dels llits per portar-los cap al cementiri.

«Mare meva, quina carnisseria! Som a mig matí i ja en portem dotze i ahir en van ser vint-i-un. És un tràgic degoteig que no para», exclama l'infermer Albert.

L'hospital està completament saturat, no hi cap ningú més. Als quiròfans hi ha neguit; els doctors Gras, Saxton, Fuster, Jolly, Torrens i altres estan fent tot el que poden, treballen nit i dia sense descans, intentant salvar aquelles criatures destrossades per les bales i les bombes.

El Josep acaba de deixar els últims ferits, tota la nit ha anat i vingut de l'Ebre; vermell com un tomàquet i xop de suor, s'ha atansat a beure, està esgotat i es deixa caure estirat a terra a descansar uns minuts; és un jove conductor d'ambulància de Corbera d'Ebre i conta, trasbalsat, que el seu poble ha estat esclafat per l'aviació franquista: és un munt de runes.

Enmig de tot aquest batibull em sorprenden els plors d'una criatura i veig una dona que acaba de donar a llum un nen; són refugiats, el seu marit convalescent encara de les ferides els ha portat fins aquí. Cap a l'altre extrem, una dona plora amb desesperació al costat d'un llit amb el cos d'un nen petit de tres o quatre anys que acaba de morir; són de la Palma d'Ebre, el poble del costat, i no ha pogut ser: no han pogut salvar el seu fill.

Les cruels imatges se succeeixen unes darrere de les altres i m'aclaparen, els crits i gemecs esfereïdors em situen al límit del dolor; un gran esborronament corre de dalt a baix pel meu cos, i les llàgrimes que ja em brollen dels ulls em tornen a la realitat i contemplo, ara en color, la bella imatge de la cova actual, sentinella de la història.

ENRIC MASIP GORGORI